

Gabija Surdokaitė-Vitienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Liturginių rūbų siuvimas ir siuvinėjimas Kauno benediktinių vienuolyne

Straipsnyje nagrinėjama Kulmo kongregacijos benediktinių vienuolynuose egzistavusi viena iš kasdinių rankų darbo formų – liturginės tekstilės siuvinėjimas. Čia pasirinkome pristatyti vieno atvejo studiją – siuvinėjimą Kauno benediktinių vienuolyne. Apžvelgiamas labai platus periodas – nuo vienuolyno įkūrimo iki jo uždarymo 1948 m. Iki XIX a. pab. Kauno benediktinės (kaip ir kitose to meto vienuolynuose) siuvinėjo pagal reguloje nustatytas sąlygas ir valandas, o XIX a. pab. čia pradėjo veikti organizuota ir simptomiška laikmečiui struktūra – bažnytinių reikmenų dirbtuvės. Archyvinės medžiagos išliko netolygiai, ir tai lėmė, kad šios kasdienės veiklos iki XIX a. pab. rekonstravimas remiasi archyviniais rašytiniais ir spausdintais dokumentais, o išlikę gana vėlyvi, XX a. 3–8 deš., liturginės tekstilės pavyzdžiai nagrinėjami plačiau puošybos ir siuvinėjimo technikų (tradicijos, konservatyvumo ir modernumo santykis) aspektais, nurodomas jų paplitimas Lietuvoje, įvardijami vienuolių siuvinėtojų vardai.

Reikšminiai žodžiai: vienuolijos, benediktinės, liturginiai rūbai, siuvinėjimas, tarpukaris, sovietmetis

Įvadas

Straipsnyje siekiama aptarti vieną iš sudėtingiausių tekstilės istorijos tyrėjamų temų – siuvinėjimą vienuolynuose. Šiuo atveju kalbame apie Kauno benediktinių vienuolyne kurtą liturginę tekstilę. Nagrinėjami du temos aspektai: liturginių rūbų siuvimas ir siuvinėjimas vienuolyne kaip individuali veikla, kurią suprantame kaip neorganizuotą, nuo pačių vienuolių talento, gebėjimų priklausantį ir tik regulos taisyklių reglamentuotą užsiėmimą. Straipsnyje taip pat aptariama XIX a. pab.–XX a. I p. mūsų krašto vienuolynuose veikusių bažnytinių dirbtuvių tema. Tai jau sąmoninga, organizuota, savo apimtimi svari, į vienuolynui būtinas pajamas orientuota veikla, kurią pertraukė antroji sovietinė okupacija, bažnytinio kilnojamojo ir nekilnojamojo turto nacionalizavimas ir pačių vienuolynų bei bažnyčių uždarymas.

Pasirinktos temos tyrimus apsunkina šaltinių trūkumas, nulemtas vienuoliško gyvenimo specifikos ir veiklos anonimiškumo, dirbinių identifikavimo problema. Nuo pat vienuolijos įkūrimo benediktinių, kaip ir kituose moterų vienuolynuose, siuvinėjimas tradiciškai buvo priskiriamas kasdieniams rankų darbams¹, kurie praktiškai nefiksuojami dokumentuose. Vieninteliai kiek iškalbesni šaltiniai šia tema – vienuolynų pajamų ir išlaidų knygos ir išlikusios užsakymų sąskaitos, kuriose nurodomos audinių, siuvinėjimo įrankių (adatų, žirklių, lankelių), siūlų, cekinų, biserio ir kitų reikmenų išlaidos. Tokio pobūdžio dokumentais daugiausia remiamės ir šiame straipsnyje². 1948 m. nacionalizavus ir uždarius Kauno benediktinių vienuolyną visas jos archyvas perduotas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai, kur saugomas iki šiol. Ir tai bene vienintelis Lietuvoje veikusių vienuolijų archyvas, kurio didžioji dalis liko Lietuvoje. Vis dėlto įrašai pajamų ir išlaidų knygose plačiau atskleisti gali tik siuvinėjimo ar liturginių rūbų siuvimo apimtis, bet jie lieka nebylūs meno istorikui rūpimais stiliaus, ornamentikos, kompozicijos, pirmavaizdžio, kartotės ir pan. klausimais.

Mūsų moterų vienuolynų aplinkoje atsiradusios liturginės tekstilės pažinimui ir tyrimų pradžia itin svarbios buvo dvi parodos, veikusios Lietuvos dailės muziejuje (dabar – Lietuvos nacionalinis dailės muziejus): „Lietuvos vienuolynų dailė“ (1998) ir „Krikščionybė Lietuvos mene“ (1999–2003). Abi šias parodas lydėjo jų turinį pristatantys katalogai. Pirmuoju didelės apimties profesionaliai atliktu bažnytinės tekstilės tyrimu laikytume parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogo „Lietuvos sakralinė dailė“ trečiojo tomo, skirto bažnytinei tekstilei, parengimą ir išleidimą. Dauguma šiame tome pristatomų XV a. pab.–XX a. pr. Katalikų bažnyčios liturgijoje naudotų rūbų, kitų vertingų Lietuvos šventovėse ir muziejuose saugomų bažnytinės tekstilės pavyzdžių buvo analizuojama, aprašoma ir publikuojama pirmą kartą³.

¹ Żarnowiecki (1902), 21.

² Kauno benediktinių vienuolyno dokumentai, XIX a. pab.–XX a. pr., Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 38, b. 6, 20, 143; Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Benediktinių rankdarbių paieškų problemos“, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis, S. Smilingytės-Žeimienės archyvas.

³ *Lietuvos vienuolynų dailė* (1998); *Lietuvos sakralinė dailė, XI–XX a. pradžia* (2004).

Vėliau moterų vienuolynų bažnyčiose buvusius liturginės tekstilės pavyzdžius eksponavo Bažnytinio paveldo muziejus Vilniuje (Vilniaus vyrų ir moterų bernardinų, Laterano kanauninkų, benediktinių ir kt.), Kauno arkivyskupijos muziejus Kaune (Kauno bernardinų), tačiau analizuojant išlikusius objektus visada išlieka identifikavimo ir autorystės nustatymo problema. Specifinė Lietuvos bažnyčių dokumentų kalba, skurdūs aprašai ir paminėjimai ne visada leidžia tiksliai identifikuoti rašytiniuose šaltiniuose minimus ir išlikusius liturginius rūbus. Net ir retai pasitaikančio detalesnio paminėjimo atveju dažnai būna neaišku, ar konkretų liturginės tekstilės objektą siuvinėjo pati vienuolė, ar ji pasirūpino kito amatininko sukurtu reikmens įgijimu. Šiuo atveju labai iškalbingas šviesios atminties dailės istorikė Marijos Matušakaitės darbo pavyzdys. Ji viena pirmųjų Lietuvoje prabilo apie vienuolišką siuvinėjimą ir išskyrė šio tipo liturginę tekstilę į atskirą siuvininių grupę kilmės, puošybos ir funkcijos atžvilgiu, tačiau jos pirmoji publikacija šia tema, kaip vėliau paaiškėjo, rėmėsi visiškai klaidinga hipotetine prieiga⁴. Vėlesni lenkų meno istorikės Marios Kałamajskos-Saeed tyrimai atskleidė, kad M. Matušakaitės straipsnyje „Tapyti adata“ aptarti liturginiai rūbai buvo sukurti ne vienuoliškoje aplinkoje, o Deviatkovičių (dabar – Baltarusija) dvaro dirbtuvėse⁵. Tai nesumenkina M. Matušakaitės indėlio į šios srities tyrimus, nes praktiškai kiekvienam istorinės tekstilės tyrėjui yra tekę koreguoti savo ankstesnių publikacijų išvadas ir teiginius (šio straipsnio autorei taip pat). 1995 m. straipsnyje M. Matušakaitė padarė labai svarbią įžvalgą, kurią patvirtino vėlesni kitų meno istorikų tyrimai. Ji rašė, kad „profesinis darbų lygis, meninė forma bei ypač turtinga simbolika liudija aukštą kultūrą, viešpatavusią Lietuvos vienuolynuose“⁶.

Dėl susiklosčiusių istorinių aplinkybių (sovietinės okupacijos) ir anksčiau minėtų sunkumų, tyrinėjant konkrečiuose vienuolynuose sukurtus siuvinėtos liturginės tekstilės objektus, galbūt susiformavusias vietines

⁴ Matušakaitė (1995), 932–938. Iki M. Matušakaitės apie siuvinėjimą moterų vienuolynuose užsiminė Tadas Adomonis (1987) ir Liuda Gaigalienė (1988), tačiau nei istoriniu, nei meniniu aspektu dirbinių, siuvinėjimo istorijos jie nenagrinėjo.

⁵ Matušakaitė (1995), 932–938; Kałamajska-Saeed (2006), 265–282; Kałamajska-Saeed (2008), 227–237; Kałamajska-Saeed (2008), 15–39.

⁶ Matušakaitė (1995), 938.

stilistikas, mokyklas, Lietuvoje šios temos istoriografija gana skurdi. Anksčiau minėtos parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ kataloge (sudarytojos Gražina Marija Martinaitienė ir Eglė Pinkutė) pirmą kartą identifikuoti Kražių benediktinių siuviniai⁷. Šio vienuolyno siuvinų meninės savybės kiek plačiau nagrinėtos šio straipsnio autorės monografijoje „Tėvo Stanislovo palikimas: siuvinėtų liturginių rūbų rinkinys“⁸.

Lietuvoje itin retai pasitaiko, kad išlikusio liturginės tekstilės objekto kilmė, įsigijimo data, donatorius būtų labai gerai dokumentuotas. Dėl tokio reto atvejo visi neseniai identifikuoti ir publikuoti Krakių kotryniečių darbai, saugomi Veliuonos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje⁹.

Išsamiausiai tyrinėti mergaičių švietimo moterų vienuolynuose aspektai, čia rankdarbiai (tarp jų ir siuvinėjimas) buvo viena iš dėstomų disciplinų¹⁰. Pastaruoju metu pasirodžiusiose išsamiose bažnyčios istorikų monografijose, skirtose atskiriems moterų vienuolynams, siuvinėjimas kaip veikla ir mokymo disciplina paminėta prof. Vaidos Kamuntavičienės ir doc. Aušros Vasiliauskienės knygose. Jose publikuojami siuvinėjimo pavyzdžiai, plačiau neaptariant meninių jų savybių¹¹. Bene išsamiausiai moteriškosios vienuolystės kasdienybės istoriją ir vienuoliškuosius rankų darbus yra nagrinėjusi bažnyčios istorikė iš Lenkijos Małgorzata Borkowska OSB, kurios darbai jau yra tapę chrestomatiniai ir esminiai¹². Kiek gausesnė bibliografija vienuolių siuvinų tema kitose Vidurio ir Vakarų Europos šalyse, tačiau kaip paprastai dauguma autorių tiria ir analizuoja dirbinius iki 1800-ųjų, o XIX–XX a. paveldas vis dar lieka taikomojo meno istorijos tyrimų paraštėse¹³.

Minėjome, kad šiame straipsnyje kalbama ir apie bažnytinių reikmenų dirbtuves. Istorikė Regina Laukaitytė, tyrinėjusi XIX a. pab.–XX a. vienuolių istoriją Lietuvoje, yra pastebėjusi, kad XX a. 2–3 deš. atkuria-

⁷ Pinkutė (2004), 184–185.

⁸ Surdokaitė-Vitienė (2019), 44–72.

⁹ Poligienė (2021), 302–306; Poligienė (2021), 336–341, 346, 350–351.

¹⁰ Mastianica (2012).

¹¹ Kamuntavičienė (2019), 131; Kamuntavičienė ir kt. (2023), 80.

¹² Borkowska (1996); Borkowska (2008); Borkowska (2010); Borkowska (1994), 85–113.

¹³ Pavyzdžiui, Véron-Denise ir kt. (2009); Walicka (1988); Staniewicz (2016); Roon Marike van (2010); Picaud ir kt. (2018) ir t. t.

mos ir naujai steigiamos vienuolijos, ypač moterų, susidūrė su dideliais materialiniais sunkumais. Be įplaukų už darbą mokyklose, labdaros draugijų, savivaldybių ir valstybinėse prieglaudose, vaikų darželiuose, ligoninėse, moterų vienuolynų kasas papildydavo steigiamos liturginių rūbų siuvyklos, mezgyklos, audyklos¹⁴. Bažnytinių reikmenų dirbtuvių produkcija Lietuvos bažnyčiose pirmoji Lietuvoje giliau pradėjo domėtis ir rašyti dailės istorikė dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė. Ji iškėlė opius bažnytinių reikmenų dirbtuvių produkcijos meninio originalumo, kopijos, unifikavimo klausimus, atskleidė, kad šiose dirbtuvėse dirbo akademinį išsilavinimą gavę menininkai¹⁵. 2019 m. bažnytinių reikmenų dirbtuvėse siuvinėtų liturginių rūbų meninio stiliaus ir ornamentikos klausimus straipsnyje aptarė Sandra Stonytė, apie paskirus šio tipo įmonėse sukurtus liturginių rūbų pavyzdžius rašė pavieniai autoriai, tačiau išsamios bažnytinių reikmenų įmonėse sukurtų liturginių rūbų, indų, šventovių įrangos istorijos vis dar stokojame¹⁶. Šio straipsnio temai atskleisti ypač svarbiu šaltiniu tapo S. Smilingytės-Žeimienės pranešimas apie benediktinių rankdarbius, skaitytas 2005 m. mokslo konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, bet jo pagrindu nebuvo parašytas mokslo straipsnis¹⁷. Straipsnio autorė dėkoja kolegei už suteiktą galimybę naudoti pranešimo medžiagą publikacijoje.

Galiausiai vardijant bibliografiją reikėtų paminėti šio straipsnio autorės ankstesnį 2021 m. straipsnį, kuriame buvo rašyta apie XX a. vid. specifinę liturginių rūbų grupę su *art deco* stiliaus dekoru broožais¹⁸. Aptarta neabejotinai tose pačiose dirbtuvėse ar to paties meistro (-ės) siuvinėtų arnotų grupė, kurios kilmė tuo metu nebuvo identifikuota, o dabar, radę naujų duomenų, ją galime drąsiai priskirti Kauno benediktinių vienuolyno aplinkai. Todėl šio straipsnio tikslas – pristatyti siuvinėjamą Kauno benediktinių vienuolyne, remiantis archyviniais rašytiniais dokumentais ir

¹⁴ Laukaitytė (1997), 104.

¹⁵ Smilingytė-Žeimienė (1998), 199–229; Smilingytė-Žeimienė (1998), 40–50; Smilingytė-Žeimienė (2004), 34–40.

¹⁶ Stonytė (2019), 1–15; Martinaitienė (2009), 77–86; Pauliukevičiūtė (2012), 141–157; Surdokaitė-Vitienė, Poligienė (2018), 209–254.

¹⁷ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Benediktinių rankdarbių paieškų problemos“, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis.

¹⁸ Surdokaitė-Vitienė (2022), 107–142.

išlikusiais pavyzdžiais, apibrėžti vienuolyno dirbtuvėse siūtų ir siuvinėtų liturginių rūbų apimtis ir jų paplitimą Lietuvos bažnyčiose.

Istorinės žinios apie siuvinėjimą Kauno benediktinių vienuolyne

Moterų vienuolijose rankų darbai, kuriems priklausė ir siuvinėjimas, buvo reglamentuojami taisyklėmis, kada, kiek ir kaip turi būti dirbama, tačiau skirtingų vienuolijų regulose aprašymų detalumas skiriasi. 1740 m. patvirtintos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) bernardinų konstitucijos XXIX ir brigičių 21–22 skyrių tekstai ir nurodymai yra detaliausi¹⁹. Benediktinių (kaip ir karmeličių) reguloje tokio detalumo nėra. Čia vos keliais žodžiais užsimenama apie kasdienius darbus ir kada jie turi būti atliekami.

Pirmosios archyvinės žinios apie siuvinėjimą Kauno benediktinių vienuolyne yra labai vėlyvos, tik iš XIX a., tačiau tai nereiškia, kad anksčiau čia nebuvo siuvinėjama. LDK benediktinės laikėsi Kulmo regulos, o šios regulos besilaikančiuose moterų vienuolynuose buvo siuvinėjama. Tyrinėdami Kulmo kongregacijos vienuolynų istorinius dokumentus ir liturginės tekstilės paveldą Lenkijoje, mokslininkai nustatė atskiras savitos stilstikos siuvinėtos liturginės tekstilės grupes, sukurtas Kulmo, Žarnoveco, Torunės, Sandomiero, Lvovo, Kšėšuvo, Peremislio, Poznanės ir kitų seserų²⁰. Pavyz-

¹⁹ *Regulamen zakonny, albo Konstytucje panień zakonnych Prowincyi W. X. Litewskiego, świętego Kazimierza Zakonu świętego Franciszka, z rożnych statutow generalskich, y prowincyalskich; z wiełu także dekretow papieskich generalnie zebrane, potym zupełną władzą od Kapituły Generalskiej w Hiszpaniey korrygowane, konfirmowane, y do zachowania tymże pannom zakonnym podane*, p. 67–69; *Regula Sancti Salvatoris Additiones Domini Petri Prioris Regula S: Augustini Consuetudines Antiquae Mons Watistenensis Litera sive Decretum Capituli Generalis celebrati in Monasterio Montis Tratiæ & Cc: Liber unum Fratrum Monasterij Mariae Virginis et Birgittae Sanctorum Watistenensium Scripta Anno 1678. in Monasterio Mariae Fontis Gedani Pertus N* R* O* P* Translata vero in hunc librum Anno Dni 1765 Gedano adukto exemplari*, Национальный исторический архив Беларуси в г. Гродно, ф. 1783, ар. 1, б. 22, л. 156r–157v; *Św. Teresa od Jezusa* (1987), 187, 193; [Wojciech Pakostka] (1618); *Regula świętego oycy Benedicta* (1635); [Konstantinas Kazimieras Bžostovskis] (1710); Kamuntavičienė (2014), 123–136.

²⁰ Borkowska (2017), 189–193; Śniegulska-Gomuła (2013), 207–213, 386–392; Śniegulska-Gomuła (2009), 186–199; Stanilewicz (2016), 467–482, Walicka (1988), 90–92.

džiui, Žarnoveco benediktinių siuvinėjimas išsiskiria savitu braižu, ornamentika ir koloristika, jų įtaką patyrė visas kašubų regionas²¹.

Negausūs istoriniai šaltiniai liudija apie siuvinėjimą ir LDK benediktinių vienuolyuose. Pavyzdžiui, 1746 m. nežinomam dailininkui Nesvyžiaus benediktinės sumokėjo 16 florenų už siuvinėjimo pavyzdžio sukūrimą²². 1755 m. Vilniaus seserims benediktinėms Vilniaus jėzuitų kolegijos Vidurinė Švč. Mergelės Marijos sodalicija sumokėjo 36 auksinus (ir 16 grašų?) už arnoto „taisymą“²³. 1768 m. Kražių benediktinėms buvo užsakytos siuvinėti procesijų vėliavėlės Luokės bažnyčiai²⁴. Iš šio Žemaitijos vienuolyno 1874 m. už 50 rublių įgyta siuvinėtų vėliavų pora Viduklės šventovei²⁵. Kražių benediktinių siuvinėtos liturginės tekstilės ornamentika, naudotos medžiagos ir technikos, panašiai kaip Žarnoveco atveju, turėjo įtakos Žemaitijos regiono primityviajam (liaudiškam) siuvinėjimui²⁶. Išlikę duomenys, kiek XIX a. Vilniaus benediktinės išleido siuvinėjimui skirtoms medžiagoms, liudija apie gana dideles siuvinėjimo apimtis šiame vienuolyne, todėl galime kelti hipotezę apie čia veikusių bažnytinių reikmenų dirbtuvę²⁷. Bet koku atveju pastebėtina, kad siuvinėjimo vienuolyuose (nesvarbu, kurios vienuolijos) svarba išaugo XVII a. XVIII a. siuvinėjimas paplito taip, kad šia veikla buvo užsiimama praktiškai visuose vienuolyuose, tačiau siuvininių techninė kokybė ir meninė vertė svyravo nuo aukšto amatininkų lygio iki visai primityvių pavyzdžių²⁸.

Pirmosios rašytinės žinios apie siuvinėjimą Kauno benediktinių vienuolyne išlikusios tik iš XIX a. I p. vienuolyno mokyklos dokumentų, kuriuose siuvinėjimas paminėtas kaip mokymosi disciplina. Apskritai mokslas moterų vienuolyuose nebuvo reglamentuotas, o jo lygis labiau

²¹ Szczypkówna (1960), 159–227.

²² Borkowska (2017), 189.

²³ Piechnik (1987), 77. Už šią nuorodą dėkojame dr. Liudui Jovaišai.

²⁴ Gričiūtė-Šverbienė (2011), 103.

²⁵ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Benediktinių rankdarbių paieškų problemos“, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis.

²⁶ Surdokaitė-Vitienė (2020), 529–530, 532–533.

²⁷ Vilniaus benediktinių išlaidos siuvinėjimui, 1852–1854 m., Žarnoveco benediktinių vienuolyno archyvas, b. C40.

²⁸ Stanilewicz (2016), 472.

priklausė nuo pačių vienuolių išsimokslinimo, tačiau mergaitės čia buvo mokomos skaityti, rašyti, skaičiuoti, turėjo moralinio ugdymo ir užsienio kalbų pamokas²⁹. Benediktinės, kaip ir, pavyzdžiui, kotrynietės, daug dėmesio skyrė neturtingų mergaičių lavinimui. 1835 m. Kauno vyresnioji Rožė Aleksandra Gangidaitė rašė Vilniaus gubernijos mokyklų direktoriui Andriejui Sandersui, kad benediktinės į vienuolyną priima neturtingas mergaites, suteikia joms kambarį ir maistą, moko religijos, skaitymo, rašymo ir rankdarbių. 1804 m. Kauno benediktinių vienuolyne mokėsi 9 mergaitės (4 našlaitės ir 5 mokėjo už mokslą), o 1834 m. rudenį mokykloje mokėsi 17 mergaičių³⁰. Ypač daug dėmesio tokiose mokyklose buvo skiriama rankdarbiams, nes buvo manoma, kad ateityje neturtingoms panelėms jie gali tapti pragyvenimo šaltiniu. XIX a. II p. siuvinėjimas galėjo tapti ir ištekęsios moters pajamų šaltiniu. Jeigu situoktinis nepajėgdavo patenkinti būtiniausių šeimos poreikių, XIX a. II p. moteris galėdavo užsidirbti vaikų mokslinimui siuvinėdama, megzdama ar nuomodama būstą³¹. XIX a. buvo manoma, kad rankdarbių mokymas prisideda prie deramo mergaičių estetinio skonio lavinimo. Vis dėlto rankdarbių pamokų lygis ir apimtys priklausė nuo to, ką buvo įvaldžiusios pačios vienuolės, kokias rūšis ir technikas mokėjo.

Po III Abiejų Tautų Respublikos padalijimo prie katalikiškų moterų vienuolynų mokyklos išgyveno neilgai. Po 1835 m. liaudies švietimo ministro Nikolajaus Protasovo atliktos mergaičių mokyklų vizitacijos paaiškėjo, kad mergaitėms nediegiamas lojalumas caro šeimai ir valdžiai, o visas auklėjimas yra „persmelktas lenkiškumo dvasios“. Tais pačiais metais carinės Rusijos liaudies švietimo ministerija ėmėsi pertvarkyti mergaičių švietimą Vakarų gubernijose ir perdavė mokyklas prie moterų vienuolynų švietimo apygardų valdybų kontrolei. 1843 m. moterų mokyklos prie vienuolynų buvo visiškai uždarytos³². Caro valdžios uždarytos mergaičių mokyklos buvo atkurtos ir naujai besikuriančių moterų vienuolijų vienuolynuose steigiamos tik XX a. 2 deš., atgavus Nepriklausomybę.

²⁹ Plačiau žr. apie mergaičių mokymą: Mastianica (2012).

³⁰ Kamuntavičienė (2014), 237–238.

³¹ Piliukaitė-Sotirovič (2002), 74.

³² Mastianica (2012), 91–99.

Pačioje XIX a. pab.–XX a. pr. prie moterų vienuolijų vienuolynų pradėtos steigti liturginės tekstilės siuvimo ir siuvinėjimo dirbtuvės. Šis laikotarpis sutapo su masiniu bažnytinių reikmenų dirbtuvių steigimu mūsų krašte. Vakarų Europoje tokio pobūdžio dirbtuvės pradėtos steigti gerokai anksčiau – XIX a. I p., o XIX a. vid. jų skaičius ženkliai padidėjo. Lietuvą tokių dirbtuvių produkcija dažniau pasiekdavo tik paskutinį šio amžiaus ketvirtį. Žinoma, kad liturginė tekstilė į Lietuvą atkeliavo iš Prancūzijos, Vokietijos ir Rusijos³³. Nors laikoma, kad Lietuvoje bažnytinių reikmenų dirbtuvės pradėjo kurtis Vakarų ir Vidurio Europos šalių, patyrusių „Meno ir amatų sąjūdžio“ (angl. *Arts and Crafts Movement*) idėjų įtaką, pavyzdžiu, tačiau mūsų krašte svarbus buvo ir kitas aspektas – amatininkystę skatino ir carinė valdžia, nes Rusija XIX a. pramonine prasme buvo atsilikusi, o amatai buvo vienas iš būdų spręsti nedarbo / užimtumo problemas³⁴.

XIX a. pab.–XX a. pr. įvairiuose Vilniaus, Kauno ar Suvalkų gubernijų miestuose buvo įsteigta nemažai vietinių dirbtuvių, be to, liturginę tekstilę profesionaliai siūti ir siuvinėti pradėjo pavieniai asmenys, kurie aktyviai reklamavosi spaudoje. Naujai įsikuriančioms tuo metu dar pagrindinėms ar atsikuriančioms vienuolijoms tai buvo svarbus pajamų šaltinis, nes naujosios fundacijų neturėjo, o nuo seno veikusią vienuolijų visi fundaciniai turtai XIX a. dėl krašto rusinimo politikos carinės valdžios buvo atimti. Pavyzdžiui, Jėzaus Vardo seserų kongregacija Vilniuje įsteigė dvi bažnytinių rūbų siuvimo ir siuvinėjimo dirbtuves (1892, 1913). 1892–1908 m. Vilniuje taip pat veikė Jėzaus vestiarų seserų kongregacijos įsteigtos dirbtuvės. Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacija dirbtuves įkūrė Rokiškyje³⁵. Vėliau jau XX a. I p. prie vienuolynų įsteigtas specialias siuvimo ir siuvinėjimo mokyklas turėjo seserys vargdienės Marijampolėje

³³ Martinaitienė (2009), 77–86; Smilingytė-Žeimienė (1998), 199–232; *Zakład artystyczny – kosciołnych J. Szpetkowskiego i Spółki* (1900); J. Szpetkowskiego firmos reklaminis skelbimas, *Kraj*, 1898, Nr. 39, p. 7; Stankevičienė (2015), 128–130; Stankevičienė (2018), 403–404; Šatavičiūtė (2003), 35–43; Surdokaitė-Vitienė (2015), 352; Surdokaitė-Vitienė (2019), 269–279; „T. Strakacz i Syn“ firmos reklaminis skelbimas, *Kurier Litewski*, 1906, Nr. 88, p. 4; Nr. 111, p. 4; Nr. 145, Nr. 6; Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BT-424.

³⁴ Mulevičiūtė (2002), 226–252; Šatavičiūtė (2008), 88.

³⁵ Laukaitytė (1997), 184–187.

ir Telšiuose, kotrynietės Žeimiuose, širdietės Šiauliuose, kazimierietės Pažaislyje, pranciškonės Padvariuose, salezietės Vilniuje ir kt.³⁶

Kauno benediktinių vienuolynas neišvengė turto atėmimo XIX a. Seserims pasisekė tik dėl to, kad jų vienuolynas nebuvo visiškai uždarytas, į jį buvo perkeltos seserys iš kitų uždarytų Kražių, Slanimo ir Vilniaus vienuolynų³⁷. Todėl bažnytinių reikmenų dirbtuvių organizavimas ir įkūrimas Kauno benediktinių vienuolyne buvo sąlygotas finansinių sunkumų ir simptomiškas laikmečiui. Kada tiksliai jos pradėjo veikti, nežinoma: ankstyviausias išlikęs dokumentas – 1907 m. medžiagų ir siuvinėjimo priemonių, gatavų liturginių rūbų puošybos ruošinių užsakymo lapai³⁸. Galime kelti hipotezę, kad ši dirbtuvė pradėjo veikti dar XIX a. pab., nes 1907–1909 m. audinių, siuvinėjimo priemonių ir gatavų ruošinių užsakymai liudytų didesnes liturginių drabužių siuvimo ir siuvinėjimo apimtis, nei to reikalautų paties vienuolyno bažnyčios poreikių patenkinimas.

Kauno benediktinių liturginių rūbų dirbtuvės veiklai bent nuo 1907 m. vadovavo Cecilija Baranauskaitė (1875–1970). Jai nuo 1907 m. siunčiamos sąskaitos dėl užsakymų apmokėjimo (ankstyviausia išlikusi iš Grigorijaus Zaglodino fabriko siųsta sąskaita išrašyta 1907 m. kovo 10 d.) (1 pav.)³⁹. 1909 m. gruodį šiai Varšuvos miestietei leista stoti į vienuolyną; įvilktuvės įvyko 1910 m. sausio 10 d., o jau 1911 m. gruodį ji išrinkta ir patvirtinta vyresniąja⁴⁰. Lieka neaišku, kada C. Baranauskaitė pirmą kartą atvyko į Kauną, kaip ji galėjo darbuotis ir užsakyti medžiagas dar iki įstodama į vienuolyną. Galbūt ji buvo samdoma darbuotoja ar postulantė. Neabejojama, kad dokumentuose minimas vienas ir tas pats asmuo. Kad ir kaip būtų Cecilija s. Kolumba Baranauskaitė sugebėjo užmegzti (?), palaikyti ryšius su patikimais, pripažintais, medaliais apdovanotais gamintojais, iš jų pirkdavo įvairius audinius, liturginiams drabužiams siūti

³⁶ Laukaitytė (1997), 184–187; Surdokaitė-Vitienė (2019), 58; Skirmantė Smilingytė-Žeimiienė, „Benediktinių rankdarbių paieškų problemos“, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis.

³⁷ Kamuntavičienė (2014), 218–221, 288.

³⁸ LMAVB RS, f. 38, b. 20/1, l. 53; b. 20/1, l. 560.

³⁹ LMAVB RS, f. 38, b. 20/1, l. 53.

⁴⁰ Kamuntavičienė (2014), 367.

ir siuvinėti reikalingus galanterijos reikmenis, biserį, cekinus, koralus, juvelyrinius akmenis, gatavus metalo siūlų ruošinius ir kitas priemones⁴¹. Be to, ji neabejotinai turėjo verslumo gyslelę ir jai reikia priskirti nuopelnus dėl sėkmingos dirbtuvių veiklos ir augančių užsakymų, jos užsakymai reikalingoms medžiagoms nuolat dažnėjo, o išleidžiamos sumos didėjo.

XX a. pr. benediktinės liturginių rūbų gamybos medžiagas užsakinėjo iš Rusijos (Grigorijaus Zaglodino (*Григорий Иванович Заглотин*)), Lenkijos (Wacławo Purskio (2 pav.), „Strakacz i syn“, N. Berlinerblau, Józefo Rosenstadto, D. L. Flancreich), Vokietijos („Schoenwitz und Stenberg“, „Oslanderche Kunststicherei Anstalt. Paramenten und Fahnen Fabrik“) gamintojų ir bažnytinių reikmenų dirbtuvių-sankrovų.

Pavyzdžiui, G. Zaglodino fabrikas buvo garsiausias visoje Rusijoje, audęs tuo metu kokybiškiausias metalizuotų siūlų galionus, pinikus, kutus, labai aukšta kokybe pasižymėjo ir šiame fabrike gaminti šilkiniai ir medvilnės brokato (parčios tipo, rusų k. *парча*) audiniai. G. Zaglodino fabriko produkcija buvo eksportuojama į Europą. Ji apdovanota aukso medaliais 1893 m. Čikagos, 1897 m. Stokholmo, 1900 m. Paryžiaus pasaulinėse pramonės parodose. Sidabro medaliu apdovanota 1896 m. Žemutiniame Naugarde vykusioje Rusijos imperijos pramonės ir amatų parodoje⁴². Reikia pastebėti, kad G. Zaglodino fabrikas Rusijos imperijoje buvo pagrindinis audinių ir galanterijos tiekėjas ir Stačiatikių, ir Katalikų bažnyčiai.

T. Strakaczo meninio siuvinėjimo dirbtuvės Varšuvoje įsikūrė 1835 m., nuo 1874 m. vadinosi „Strakacz i Syn“. Tuo metu dirbtuvėse ne tik buvo siuvama ir siuvinėjama bažnytinė ir liturginė tekstilė, bet ir šalia veikė bažnytinių reikmenų sankrova. Čia buvo parduodami gatavi liturginiai rūbai, prekiaujama atskiromis jų dalimis (kapų skydais, arnotų kolonomis) ir siuvinėti reikalingomis medžiagomis (įvairių dydžių cekiniais, biseriu, įvairių rūšių siūlais ir t. t.)⁴³. Iš šios dirbtuvės medžiagas ir liturginių

⁴¹ Straipsnyje minimame 2005 m. pranešime faktą, kad Kauno benediktinės prekes pirko iš garsių, patikimų bendrovių, taip pat paminėjo dr. S. Smilingytė-Žeimienė.

⁴² https://ru.wikipedia.org/wiki/Фабрика_И._П._Заглотина.

⁴³ „T. Strakacz i Syn“ firmos reklaminis skelbimas, *Gazeta Anonsowa*, 1874, Nr. 159; „T. Strakacz i Syn“ firmos reklaminis skelbimas, *Kraj*, 1898, Nr. 21, p. 7; Nr. 39, p. 7; *Kurier Litewski*, 1906, Nr. 88, p. 4; Nr. 111, p. 4; Nr. 145, p. 4.

Moskva, d. nia 19/1 kwietnia 1914 r.

Miasnicka, d. 57

Wacław Purski
MOSKWA

RACHUNEK

26
50

Wielbna Siostra Miłosierdzia COLUMBA BARANOWSKA W KOWNIE.-

<u>DEIS WYSLANO POCZTA:</u>			
103 arsz. TAŠKY jedwabnej żółt. NO 2. wazk. po	-	10 Rbl.	10,30
18 żol. NITKI złotej fryzow. 94%	po	- 50 "	8,--
18 " " " gładkiej 94%	po	- 52 "	6,24
1 szt. HAFTOWANY BARANEK		"	7,50
24 żol. BAJORKU białego fryzow. szych.	po	- 08 "	1,44
16½ " SREBRA fryzow. 94%	po	- 40 "	8,80
3 arsz. Grubego rypsu	po	3,-- "	9,00
14 " FREDZLI buljonowej 3 Cm.	po	- 72 "	10,08
9 " " " 6½ Cm.	po	2,20 "	19,80
1 szt. FRONT do kapy białej z kwiatami		"	24,00
Przesyłka pocztowa		"	- 90
		<u>Rubli 104,88</u>	

Niniejszym z podpisowaniem potwierdzam odbiór przeka-
zu pocztowego na kwotę Rubli 99,88, która też została zapisa-
na jako zupełne pokrycie rachunków z dnia 14 i 28 lutego r. b.
Zsiłaczam 3 próbki materiału białego w kwiaty białe po Rbl. 3,-
za arszyn. - Do przysłania został tylko jeszcze zamówiony mono-
gram i tuzin krzyżyków, które będą za kilka dni gotowe i wys-
lane. - Przesłany ryps jest bardzo gruby i sadnej innej takiej
materji nie mogłem dostać. -
Polecając się i nadal łaskawym względem, pozostaje
z poważaniem
za W. Purskiego

W. Purski

W. P. M.
19/1.-
1914 r.

Warszawa, d. 30 Stycznia 1909
305

Rachunek

dla

Numer	Deset	Towar na miejscu kupiony nuroczonym być nie może	W.T.N.			
			Ilość	Cena	Rbl.	kop.
11		Gatki gotne z knyżykami potierowanac	3	170	5	10
09		kosane potierowanac	nt. 6	90	5	40
		Stawyki i siodelka atrowne	kompl. 3	150	4	50
21		Kilimny atrowne do kape	tuw. 1 1/2	710	11	70
				36	26	70
						240.

3a-b. T. Strakacz i Syn bažnytinių reikmenų dirbtuvių Varšuvoje sąskaita, 1909 m.
LMAVB RS, F38-20/3, l. 305r-v.

rūbų dalis užsakinėdavo Kauno benediktinės ir jau vietoje komponuodavo paramentus savo vienuolyno dirbtuvėse (3 pav.)⁴⁴. Šios įmonės produkcija buvo populiari XIX a. pab.–XX a. pr. Lietuvoje ir mūsų kraštą pasiekdavo ne tik siuvimo ir siuvinėjimo medžiagos ir priemonės, bet ir gatavi liturginiai rūbai su įmonės etikete⁴⁵.

⁴⁴ Kauno benediktinių vienuolyno ir bažnyčios dokumentai, XIX a. pab.–XX a. pr., LMAVB RS, f. 38, b. 143, l. 113–145; b. 20/2, l. 86; Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Benediktinių rankdarbių paieškų problemos“, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis.

⁴⁵ Surdokaitė-Vitienė (2019), 219; Stankevičienė (2015), 128–130.

T. STRAKACZ i SYN
Warszawa, Kapucyńska № 1.

→ ←
 Egzystujący od **1835** r. Jedyny specjalny
 Skład Materii i gotowych Uborów Kościelnych oraz Artystyczna Pracownia Haftów polecają
Chorągwie i Proporce

Kościelne, Cechowe, Górnicze, dla Straży Ogniowych, Bractw i Stowarzyszeń
 Materje pięknych czysto kościelnych deseni. Adamaszk jedwabne i wełniane na oporaty kościelne i chorągwie. Hafty symboliczne, złote, srebrne i jedwabne do aplikacji oraz obrazy i emblematy haftowane do chorągwi. Wszelkie dodatki do wykonywania nowych i reparacji starych uborów kościelnych. Galony, frędzle, chwasty i inne towary szmuklerskie.

Gotowe Ornaty, Kapy, Dalmatyki, Baldachiny, Tawalnio, Stoly, Bursy, Okrycia na puszki do kominikantów, Zasłony i Podstawki do Umbranulium, Bielizna kościelna, płócienna Alby, Korporaly, Puryfikaterze, Reeczniczki, Obrusy, Pałki do kielichów gładkie i haftowane, Kolonki, Birety, Ampulki, Pasy rzymskie czarne do sakien kapłańskich, Palpity maszalne, Figury rezorreckyjne, Formy do wypiekania opłatków, wszelkie drewniane i metalowe przybory do chorągwi etc. etc.

Ceny nizkie — pracowniom i zakładom ustępuje się rabat.

Handwritten notes on the right side of the ad: "Lutowo 12" and "Lutowo 12".

Vienuolyno vyresniosios Cecilijos s. Kolumbos Baranauskaitės laikais buvo užmegzti ryšiai su Vokietijos įmone Ravensburge. Bažnytinėms vėliavoms reikalingus paveikslus Kauno benediktinės įsigydavo iš Ravensburge veikusio paramentų ir vėliavų fabriko („Oslandersche Kunststickerei Anstalt. Paramenten und Fahnen Fabrik“) (4 pav.)⁴⁶.

Analizuojant Kauno benediktinių liturginių rūbų siuvimui ir siuvinėjimui reikalingų medžiagų ir priemonių užsakymus, matyti, kad vienuolės naudojosi visomis to meto technologinėmis naujovėmis. Pavyzdžiui, jos pirko naujomis technologijomis pagamintą G. Zaglondino fabriko metalizuotų siūlų galanteriją, dideliais kiekiais įsigydavo merserizuotos medvilnės

⁴⁶ LMAVB RS, f. 38, b. 20/3, l. 438; Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Benediktinių rankdarbių paieškų problemos“, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis.

438

27. 9. 1909

Ravensburg, den 9. Juli 1909.

RECHNUNG für *Wohlgeboren*
Fraülein Cäcilie Baranowska *Kowno*

No.		
	2 Samtbilder Herz Jesu u Maria	à 65.- = 130.-
	71/547mm	Frank " 1.70
		<u>As 131.70</u>

Bitte ohne Rabatt! Gegen Cassa!

*Wir wünschen, daß Ihnen diese Hülle gut bekommen
 in ganz entsprechender Weise u. bitten um freundl. Rückfrage.
 Hochachtungsvoll empfohlen
 D. O.*

Erfüllungsort für Lieferung und Zahlung: Ravensburg.

4. *Osiandersche Kunststickerei Anstalt. Paramenten und Fahnen Fabrik* saşkaita, 1909 m. LMAVB RS, F38-20/3, l. 438r.

siuvinėjimo siūlų, kurie dėl naujų techninių galimybių ir chemijos pramonės išradimų XIX a. pab.–XX a. pr. praktiškai iš rinkos išstūmė šilkinis siuvinėjimo siūlus. 1844 m. Johnas Merceris (Didžioji Britanija) atranda medvilnės mersezavimo procesą, kai verpalai ar audiniai, veikiami natrio šarmu, tampa blizgūs, sustiprėja, geriau sugeria drėgmę ir pasidaro imlesni pigmentams (lengviau nusidažo)⁴⁷. Tokiu būdu įvairesnių spalvų ir atspalvių siūlai ne tik sukurdavo siuvinėjimo šilkiniais siūlais vaizdinį efektą, bet ir buvo pigesni, su jais lengviau ir patogiau būdavo siuvinėti, jie buvo ne tokie sukrūs. Kauno benediktinės užsakinėdavo iki šiol veikiančios „DMC“ firmos mersezavotos medvilnės siūlus.

Pirmojo pasaulinio karo metais seserys laikinai buvo išsikėlusios į Tytuvėnus. Per karą vienuolyno kompleksui padaryta daug žalos. Karo metu ir iškart po jo seserys susidūrė su labai dideliais finansiniais sunkumais. Vienuolės buvo skolingos net savo kapelionui. 1920 m. Cecilija s. Kolumba Baranauskaitė buvo atstatydinta iš vienuolyno vyresniosios pareigų, ja tapo Teresė Bersenaitė, ji ir pradėjo „lietuvišką“ vienuolyną. 1920–1926 m. Kauno benediktinių vienuolynas buvo reformuotas⁴⁸. 1922 m. pasitelkus Šv. Vincento Pauliečio draugiją prie vienuolyno atidaryta rankdarbių mokykla, kurią pradėjo lankyti daugiau kaip 50 mergaičių⁴⁹. Jų mokymo programoje buvo numatyta kasdien po tris valandas mokytis vadinamųjų rankų darbų – siuvimo, siuvinėjimo, mezgimo, nėrimo mašinomis, bažnytinių rūbų gaminimo⁵⁰. Tuo metu jau veikė liturginių rūbų dirbtuvės. 1922 m. vienuolyno investoriuje minimos trys „Singer“ siuvimo ir viena siuvinėjimo mašinos, nėrinių mašina (alboms ir kamžoms siūti)⁵¹. Išlikusiuose Kauno benediktinių dokumentuose užfiksuota, kad 1920 m. vienuolynas iš bažnytinių rūbų dirbtuvės gavo 2591 rublį pajamų (išlaidos – 148,4 Rub),

⁴⁷ Holme, Blackburn (2019), 171–182.

⁴⁸ Laukaitytė (2008), 137, 139, 208.

⁴⁹ Ten pat, 140.

⁵⁰ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Benediktinių rankdarbių paieškų problemos“, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis.

⁵¹ XX a. pr. siuvinėtas mašina liturginių rūbų detales Kauno benediktinės pirko iš Wacławo Purskio Varšuvoje. Žr. Wacławo Purskio sąskaita, 1910 m., LMAVB RS, f. 38, b. 20/2, l. 266r; Vasiliauskienė (2016), 276.

1927 m. – 1216 litų (išlaidos – 1103), 1928 m. pajamos sudarė 3782 litus (išlaidos nežinomos)⁵².

Vėlesnės dirbtuvių pajamos nežinomas, nes vienuolijoms nuo 1929 m. buvo nustatyta palanki turto apmokestinimo tvarka. „Davusių neturto įžadus vyrų ir moterų vienuolynai, noviciatai, jų turtas bei rentos, kurių pelnas buvo skiriamas tikybos reikalams ir nesudarė asmeninių benificianto pajamų, atleisti nuo mokesčių.“⁵³ Tačiau iš kitų pavienių duomenų galime daryti prielaidą, kad dirbtuvės gana sėkmingai vystė savo veiklą. Tais pačiais 1929 m. Kauno benediktinių liturginių drabužių dirbtuvės atliko stambų užsakymą Šiluvos bažnyčiai: buvo pataisyta viena kapa ir dešimt arnotų su rekvizitais, o vienas baltas arnotas naujai padirbintas. Visas šitas užsakymas buvo įvertintas per du tūkstančius litų⁵⁴. Kauno seserys benediktinės ir vėliau vykdė šios bažnyčios užsakymus.

Sėkmingai veikusių liturginių rūbų dirbtuvių veiklą nutraukė antroji sovietinė okupacija – 1948 m. bažnyčia ir vienuolynas buvo uždaryti, o seserys privalėjo išsikraustyti ir susirasti naują gyvenamąją vietą. Liturginių rūbų dirbtuvių ir mokyklos auklėtinės bei pačios vienuolės pagrindžio sąlygomis siuvinėjo ir siuvo liturginius rūbus, kitus tekstilinius reikmenis įvairioms Lietuvos bažnyčioms.

Meniniai siuvinėtų Kauno benediktinių liturginių rūbų bruožai

Išlikę Kauno benediktinių vienuolyne siūti ir siuvinėti liturginiai rūbai datuojami XX a. 2–8 deš. Apie ankstesnę, XIX a. pab.–XX a. pr., jų dirbtuvių produkciją (išvaizdą, puošybos pobūdį, ornamentiką) kalbėti keblu, o turimi dabartiniai dokumentų ir išlikusių artefaktų paieškų rezultatai palieka laikotarpį nuo 1622 m. (nuo vienuolyno įkūrimo) iki XIX a. pab. visiškai nebylų. XX a. pačios pradžios liturginiams rūbams siūti ir siuvinėti

⁵² Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Benediktinių rankdarbių paieškų problemos“, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis.

⁵³ Laukaitytė (1997), 101.

⁵⁴ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Benediktinių rankdarbių paieškų problemos“, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis.

reikalingų audinių ir priemonių užsakymai leidžia daryti hipotetinę prielaidą, kad tuo metu Kauno benediktinių dirbtuvėse pagaminta liturginė tekstilės puošyba buvo istoristinio pobūdžio. Pirmiausia jos naudojo tuo metu itin populiarius metalizuotų siūlų reikmenis ir bažnytinių reikmenų dirbtuvių ruošinius, kuriais XIX a. pab.–XX a. pr. buvo imituojamas iki XVIII a. pr. populiarius siuvinėjimas sidabro, auksuoto sidabro ir aukso siūlais. Tokiuose siuviniuose dažniausiai buvo naudojama ir derinama įvairių epochų ornamentika, kurios elementų komponavimui milžinišką įtaką padarė XIX a. simbolizmas. S. Stonytė pastebėjo, kad „apskritai XIX a. II puseje–XX a. pr. visuomenės estetinius poreikius labiau atitiko istorizmo stilius“⁵⁵. XIX a. II p.–XX a. kiekvienas liturginių rūbų puošybinis elementas yra prasmingas, naudojamas kuriant teologinį pasakojimą. Kauno benediktinės naudojo G. Zaglodino ir W. Purskio, „Strakacz i syn“ bažnytinių reikmenų dirbtuvėse pagamintus metalinių gėlių (lelijos), metalizuotų siūlų Jėzaus Vardo ir Švč. Mergelės Marijos monogramų ruošinius, Kristaus kančios, Dievo Avinėlio emblemas, metalizuotų siūlų pinikus ir galionus, bajorėlius, cekinus, biserį. Tarp vienuolių XX a. pr. brangiausių pirkinių – „auksu išsiūtas“ figūrinės kompozicijos gaminy (veikiausiai arnoto kolona), sidabro siūlais siuvinėta kolona⁵⁶.

Apskritai tyrinėjant Lietuvos, kartu ir Europos, bažnytinių reikmenų dirbtuvių produkciją iškyla labai opi konkrečių dirbtuvių produkcijos identifikavimo ir atributavimo problema. Kaip pastebėjo dailės istorikė S. Smilingytė-Žeimienė, gaminio autentiškumas ir originalumas ne visada buvo bažnytinių reikmenų dirbtuvių prioritetiniai orientyrai⁵⁷. Praktiškai visos jos kopijavo, naudojo trafaretus ir šablonus⁵⁸. Pavyzdžiui, žinoma, kad Aleksandro Vitkausko (Witkowski) bažnytinių dirbinių sankrovos produkcija buvo žymima įmonės spaudu arba tekstiline etikete, tačiau esama identiškų audinių ir dekoru arnotų, pasiūtų Varšuvos „Strakacz i Syn“ bažnytinių reikmenų sankrovoje. Identiško dekoru liturginiai rūbai, kurių

⁵⁵ Stonytė (2019), 11.

⁵⁶ Wacławo Purskio sąskaita, 1911 m., LMAVB RS, f. 38, b. 20/2, l. 2.46r; Wacławo Purskio sąskaita, 1912 m., LMAVB RS, f. 38, b. 20/1, l. 93r.

⁵⁷ Smilingytė-Žeimienė (1998), 201–202.

⁵⁸ Ten pat, p. 202–229.

vienu pamušaluose yra gamintojo etiketė, o kituose jos nėra, leidžia daryti prielaidas apie jų skirtingą kilmę. Beveik visos XX a. pr. lietuviškoje spaudoje besireklamavusios dirbtuvės skelbė, kad siuvami ir parduodami įvairaus brangumo, „nepaprastai gražūs“, meniškai siuvinėti liturginiai rūbai, todėl galima teigti, kad to meto komercinė veikla buvo orientuota į užsakovų finansines galimybes.

1910 m. Stanislavos Čiunkytės-Petronienės ir Petronėlės Uogintaitės rankų darbo mokyklų, kuriose buvo mokama įvairių siuvinėjimo technikų, dar 1908 m. atidarymo proga Antanas Jaroševičius (1870–1956) paskelbė straipsnį, kuriame aiškino tokių mokyklų vaidmenį ugdant kūrybiškumą ir tautinio stiliaus pajautimą⁵⁹. Jis akcentavo, kad tokiose mokyklose turėtų būti kreipiamas dėmesys į estetinę pajautą, mokoma tautinės ornamentikos stiliaus, tokios ornamentikos vartojimo. Jis bijojo, kad auklėtinės, išmokusios gerai techniškai dirbti, kopijuos užsienietiškus žurnalus, o mokyklos tokiu būdu prisidės prie liaudies meno naikinimo. Remdamasis Rusijos cerkvių moterų mokyklų mokinių darbų parodos, surengtos 1909 m., eksponatų pavyzdžiu, A. Jaroševičius labiausiai akcentavo tokių mokyklų mokinių darbuose originalumo ir individualumo trūkumą⁶⁰. Iš tikrųjų jis ne be pagrindo buvo kritiškai nusiteikęs tokių mokyklų ir to meto spaudoje publikuojamų siuvinėjimo pavyzdžių kopijavimo atžvilgiu. XIX a. pab.–XX a. pr. siuvinėjant liturginius rūbus galima išvelgti deoro unifikavimo problemą. Be to, šio laikotarpio paramentų puošyboje vis dar karaliavo istorizmo stilius ir stilizuotas simbolistinis ornamentas⁶¹. Iš XIX a. pab.–XX a. pr. liturginių rūbų siuvėjų tik M. Zėlbaitė skelbėsi liturginius rūbus galinti siuvinėti lietuviškais motyvais⁶², bet lieka neaišku, ką meistrė turėjo omenyje, nes „lietuviškos“ ornamentikos (kaip tuo metu ji buvo suprasta⁶³) pavyzdžių aptariamo laikotarpio liturginiuose rūbuose iki šiol neaptikta.

⁵⁹ Šatavičiūtė (2009), 73.

⁶⁰ Jaroševičius (1910), 2–3.

⁶¹ Plačiau žr. Stonytė (2019), 8–10.

⁶² M. Zėlbaitės dirbtuvių reklaminius skelbimas, *Viltis*, 1915, balandžio 11 (24), Nr. 80, p. 1.

⁶³ Šatavičiūtė (2008), 88–100.

Istoristinį liturginių rūbų puošybos pobūdį Kauno benediktinės išlaidė iki pat 1948 m. uždarančią vienuolyną. Išlikę du XX a. 3–5 deš. datuojami arnotai iliustruoja būtent tokias itin vėlyvas istorizmo apraiškas lietuviškų liturginių rūbų puošyboje. Baltos spalvos arnoto nugaros kryžiaus ir priekio kolonoje išsiuvinėti į viršų besistiebiančios liauni lankstaus piešinio natūralistiškai traktuoti vynuogienojai su kekėmis (Eucharistijos simboliai). Realistinis grafiškas piešinys ir plastiška modeliuotė suteikia ornamentui ir visai kompozicijai natūralumo bei dekoratyvumo (5 pav.). Šio arnoto dekoras sukurtas mašinine siuvinėjimo technika. Kada tiksliai Kauno benediktinės įsigijo siuvinėjimo mašiną, neaišku. Šios firmos siuvinėjimui skirtos mašinos pradėtos gaminti 1850 m. Išleista net instrukcija, kokius siuvinėjimo darbus galima atlikti jų siuvinėjimo, ir pateiktas praktinis vadovas su iliustracijomis⁶⁴. Siuvinėjimui buvo skirtas specialus „Singer“ mašinos modelis 15K26⁶⁵. 1888 m. Vilniuje jau buvo šių siuvimo ir siuvinėjimo mašinų atstovybė⁶⁶. Ankstyviausiai tokia „Singer“ siuvinėjimo mašina, įvertinta septyniais šimtais litų, paminėta 1922 m. Kauno benediktinių vienuolyno inventoriaus sąrašė⁶⁷.

Antras juodos spalvos arnotas pasižymi primityvoka dekoru kompozicija ir amato požiūriu vidutiniška siuvinėjimo technika. Vis dėlto kuriant šio arnoto puošybą buvo sekama profesionaliais dekoru pavyzdžiais-šablonais. Ji sukomponuota iš sidabro spalvos metalizuotais siūlais siuvinėtų tipiškių laikmečių besivejančių liaunų augalo šakų, riesčių, lelijų žiedų, Mišių taurės emblemos ir Jėzaus Vardo abreviatūros (6 pav.). XIX a. pab.–XX a. pr. istorinės stilistikos siuvinėtam liturginių rūbų dekorui būdingas neogotikinis, neorenesansinis ornamentas, ypač specifinės kandelabrinės, migdolo formų ir riesčių kompozicijos. Be to, reikia pažymėti, kad šiame straipsnyje minėtuose G. Zaglodino ir W. Purskio, „Strakacz i syn“ bažnytinį reikmenų sankrovose buvo parduodami istorinės stilistikos specialiai liturginiams rūbams skirti audiniai. W. Purskio, „Strakacz i

⁶⁴ *Singer instructions for art embroidery*, Singer sewing machine company, 1911. Prieiga per internetą: <https://archive.org/details/singerinstructions/page/n3/mode/2up> [žiūrėta 2020-05-21].

⁶⁵ Швейные машины компании Зингер, Šiaulių „Aušros“ muziejus, inv. Nr. I-S4014, p. 6–7.

⁶⁶ Ambrulevičiūtė (2016), 289.

⁶⁷ Vasiliauskienė (2016), 276.

5. Arnotas. XX a. 2–4 deš. Pusšilkis damastas, atlasas: įvairiaspalviai šilkiniai siūlai; siuvinėjimas mašina. Kauno benediktinių vienuolynas. Gabijos Surdokaitės-Vitienės nuotrauka, 2024

6 a–b. Arnotas. XX a. 2–4 deš. (?). Šilkinis atlasas, aksomas: metalizuoti siūlai, metalo virvelės, cekiniai, biseris; siuvinėjimas rankomis. Kauno benediktinių vienuolynas. Gabijos Surdokaitės-Vitienės nuotrauka, 2024

syn“ sankrovose buvo galima įsigyti vienspalvių ar dvispalvių neorenesanso, neobaroko, neorokoko stiliaus stilizuotų gėlių raštais dekoruotų damastų. Arnotų kolonos, kapų pretekstos ir skydai dažniausiai dekoruoti stilizuotais istoristiniais augaliniais motyvais – spiraline augalo šaka su granatų žiedais, vynuogienojų lapais, augalais, simbolizuojančiais Kristaus kančią.

G. Zaglodino tekstilės fabrike daugiausia buvo audžiami neobizantinės ir neoromaninės stilistikos dekoruoti šilkiniai ir medvilnės brokato audiniai. Audinių raštą sudarydavo šachmatų langelių principu sukomp-

7. **Arnotas.** 1939 m. Lietuva (siuvinėjimas, pasiuvimas). Pusšilkis damastas, atlasas: įvairiaspalviai šilkiniai siūlai; siuvinėjimas mašina. Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčia. Adomo Vito nuotrauka, 2018

8. **Arnotas.** XX a. 4–5 deš. Šilkinis muaras, atlasas: įvairiaspalviai šilkiniai, metalo siūlai, virvelės, bajoreliai, gatavi bažnytinių reikmenų dirbtuvių ruošiniai: siuvinėjimas, tekstilės aplikacija. Kauno benediktinių vienuolynas. Gabijos Surdokaitės-Vitienės nuotrauka, 2024

nuotos dvejopos rozetės, kuriose būdavo komponuojami keturlapės gėlės, graikiško tipo kryželiai, stilizuoti augaliniai ornamentai (panašaus stiliaus 12 pav. arnoto audinys). Panašiai komponuoti tik neogotikinės, neoromantinės stilistikos audiniai buvo gaminami Vakarų Europoje.

Nepaisant preferencijų istorizmo stilistikai, nuo XX a. 4 deš. Kau-
no benediktinių liturginių rūbų dirbtuvėse buvo sukurta nemažai arnotų

9. Arnotas. XX a. 4–5 deš. Šilkinis muaras, atlasas: įvairiaspalviai šilkiniai, metalo siūlai, virvelės, bajoreliai, gatavi bažnytinių reikmenų dirbtuvių ruošiniai: siuvinėjimas, tekstilės aplikacija.

Kauno benediktinių vienuolynas. Gabijos Surdokaitės-Vitienės nuotrauka, 2024

10. Arnotas. XX a. 4–5 deš. Šilkinis muaras, atlasas: įvairiaspalviai šilkiniai, metalo siūlai, virvelės, bajoreliai, gatavi bažnytinių reikmenų dirbtuvių ruošiniai: siuvinėjimas, tekstilės aplikacija.

Kauno benediktinių vienuolynas. Gabijos Surdokaitės-Vitienės nuotrauka, 2024

su būdingu nuosaikaus *art deco* stiliaus bruožų turinčiu dekoru. Arnotų nugaros kryžius ir priekio kolona dekoruoti mašina siuvinėtais vynuogijais ir kviečiais. Kryžiaus centre šilkiniais siūlais išsiuvinėtas Jėzaus vardo ženklas IHS su liaunu lotyniškos formos kryžiumi ties H raide. Rūbus puošia tradiciniai eucharistiniai simboliai, jų ornamento traktuotė, stilizacija ir kompozicija turi *art deco* stiliaus bruožų, tik ornamentiniai

11. Arnotas. XX a. vid. Šilkinis damastas, įvairiaspalviai šilkiniai siūlai: siuvinėjimas mašina. Meškuičių Šv. vyskupo Stanislovo bažnyčia. Vytauto Balčyčio nuotrauka, 2017

12. Arnotas. 1955 m. LTSR, Kaunas (?) (pasivimas, siuvinėjimas). Šilkinis damastas, šilkinis atlasas, įvairiaspalviai šilkiniai siūlai: siuvinėjimas mašina. Skirsnemunės Šv. Jurgio bažnyčia. Adomo Vito nuotrauka, 2018

motyvai pavaizduoti gana realistiškai, o tai būdinga to meto Lietuvos liturginei tekstilei. Anksčiausias Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčios paramentas išsiuvinėtas 1939 m. (7 pav.). Šia kompozicija puošti Kauno benediktinių vienuolyno trys raudonos, žalios ir violetinės spalvos arnotai (8–10 pav.). Jie siuvinėti iki 1948 m. uždarančią vienuolyną (ant visų jų yra specifiniai įrašai rašalu). Uždarius vienuolyną buvo sukurti Skirsnemunės (1955 m.), Micaičių ir Pakapės (XX a. 6–7 deš.) bažnyčių arnotai. XX a. vid. identiško

13. Arnotas. Apie 1951–1961 m. LTSR (pasivimas, siuvinėjimas). Dirbtinio šilko ir liurekso brokatas, atlasas; įvairiaspalviai šilkiniai siūlai, cekiniai: siuvinėjimas. Micaičių Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčia. Vytauto Balčyčio nuotrauka, 2015

dekoru arnotai įgyti ir Meškuičių bažnyčia (11–13 pav.)⁶⁸. Tik viena nežymia detale skiriasi arnoto iš kun. Algirdo Mykolo Dobrovolskio (tėvo Stanislovo) OFM Cap rūbų rinkinio puošyba⁶⁹.

XX a. 6–8 deš. Vakarų Europos profesionaliajame mene *art deco* stilius jau buvo nepopuliarus. Lietuvos taikomojoje dailėje jis gyvavo iki 8 deš. vid., o liaudies rankdarbiuose įvairiai modifikuotas ir ilgiau. Tarpukario paramentikoje matome tik pavienes šio stiliaus išimtis, tačiau po Antrojo pasaulinio karo *art deco* stilius tapo gana svarbus, komponuojant bažnytinės tekstilės puošybą⁷⁰. Sovietmečiu pagrindžio liturginių rūbų siuvėjos ir siuvinėtojos naudojosi tarpukariu sukurtais dekoru pavyzdžiais ir šablonais. Neabejotina, kad aptartą *art deco* stiliaus bruožų liturginių rūbų grupę siuvo ir siuvinėjo benediktinė Marijona s. Margarita Lužaitytė (1896–1982). Uždarius Kauno benediktinių vienuolyną ji persikėlė gyventi į Šiaulius (ten ir palaidota)⁷¹. Kaip tik Šiaulių dekanate

⁶⁸ Surdokaitė-Vitienė (2022), 255; Surdokaitė-Vitienė (2022), 472–473; Stankevičienė (2022), 341; G. Surdokaitė-Vitienė, Skirsnemunės Šv. Jurgio bažnyčios liturginių reikmenų ir įrangos inventorių, 2017 m., Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas; Skirsnemunės bažnyčios archyvas; G. Surdokaitė-Vitienė, Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčios liturginių reikmenų ir įrangos inventorių, 2019 m., KAKA; Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčios archyvas.

⁶⁹ Surdokaitė-Vitienė (2019), 361.

⁷⁰ Surdokaitė-Vitienė (2022), 123.

⁷¹ Kauno benediktinių vienuolyno mirusiųjų vienuolių knyga, XX a. II pusė–XXI a. pradžia, Kauno benediktinių vienuolyno archyvas.

(Pakapė, Meškuičiai, Micaičiai) daugiausia rasta anksčiau aptarto identiško dekoro arnotų. Iš Kaune likusių seserų liturginius rūbus siuvo ir siuvinėjo Teresė s. Konrada Braslauskaitė (1912–2002)⁷².

Išvados

Nors pirmosios archyvinės žinios apie liturginių rūbų siuvinėjimą Kauno benediktinių vienuolyne yra labai vėlyvos – iš XIX a. pab., tačiau remiantis Kulmo regulos vienuolynuose veikusia praktika galima teigti, kad ir Kauno vienuolyne XVII–XIX a. buvo siuvinėjama. XIX a. I p. čia veikusioje mergaičių mokykloje buvo dėstoma rankų darbai, į jų programą buvo įtraukiamas ir įvairių siuvinėjimo technikų mokymas. Neabejotina, kad tokiu būdu pačios vienuolės turėjo išmanyti šį amatą.

Kauno benediktinių vienuolyno liturginių rūbų siuvimo ir siuvinėjimo dirbtuvių veiklos suaktyvėjimą ir plėtrą reikia sieti su šio vienuolyno vyresniosios Cecilijos s. Kolumbos Baranauskaitės asmeniu ir jos iniciatyva. Ši vienuolė palaikė ryšius ir siuvinėjimui reikalingas medžiagas bei kitus reikmenis užsakinėjo iš garsiausių, patikimiausių, dar XIX a. viduryje įsteigtų įmonių Rusijoje, Lenkijoje, Vokietijoje. Šis faktas liudija, kad vienuolynas ne tik siekė finansinės sėkmės (XIX a. viduryje netekus nekilnojamojo fundacinio turto, jam gyvybiškai trūko pajamų), bet dirbtuvių produkcija buvo labai aiškiai orientuota ir į liturginės tekstilės kokybę.

Turimi duomenys apie Kauno benediktinių rankdarbius – XX a. pradžios sąskaitos už įsigytas prekes, prekių sąrašai, įmonės, su kuriomis bendrauta (t. y. atsižvelgiant į pačių įmonių / bažnytinių reikmenų dirbtuvių bei sankrovų gaminamus ir parduodamus liturginius rūbus, gatavus ruošinius, rūbų kompozicines detales ir medžiagas) – leidžia daryti prielaidą, kad Kauno benediktinės tenkino masinį XIX a. pab.–XX a. pr. Lietuvos užsakovų skonį ir savo liturginius rūbus puošė istoristiniu-simboliniu dekoru. Tik tarpukariu buvo sukurtas naujas arnotų dekoro modelis (šablonas),

⁷² Seserų Margaritos ir Konrados veikla pagrindyje siuvant ir siuvinėjant liturginius rūbus paminėta Kauno benediktinių vienuolyno mirusiųjų vienuolių knygoje pateiktose trumpose seserų biogramose. Žr. Kauno benediktinių vienuolyno mirusiųjų vienuolių knyga, XX a. II pusė–XXI a. pradžia, Kauno benediktinių vienuolyno archyvas.

kuriame susipynė istorizmo ir nuosaikaus *art deco* stiliaus bruožai. 1948 m. uždarius vienuolyną, bent dvi pasitraukusios į pagrindį seserys – Marijona s. Margarita Lužaitytė (1896–1982) ir Teresė s. Konrada Braslauskaitė (1912–2002) – toliau siuvo ir siuvinėjo liturginius rūbus. Sesuo Margarita savo kurtais arnotais aprūpino Šiaulių ir Joniškio dekanato bažnyčias.

Nors estetiškas skonis buvo gana konservatyvus, vienuolės savo liturginių rūbų dirbtuvėse naudojosi visomis techninėmis naujovėmis – siuvimo, siuvinėjimo ir nėrimo mašinomis, pigesnėmis, naujomis technologijomis pagamintomis metalizuotų siūlų ir siuvinėjimo priemonėmis (pinikai, galionai, cekinai, biseris, bajorėliai, gatavi ruošiniai), merserizuotos medvilnės siuvinėjimo siūlais, kurie dėl technologinių naujovių ir chemijos pramonės atradimų tapo pigesniu šilkinų verpalų pakaitalu.

Literatūra ir šaltiniai

Publikuoti šaltiniai

[Bžostovskis Konstantinas Kazimieras], *Zebranie z listow papieskich ktore bullas zowia z conciliow, wyrokow, odpowiedzi i y roznnych praw koscielnych dla nauki ww. panien zakonnych do druku podane roku Pańskiego 1710. A teraz kosztem i staraniem J. W. J. X. Pawła Xawerego Brzostowskiego Pisarza Wielkiego Litewskiego, Kanonika Katedralnego Wileńskiego, Kawalera Orderu S. Stanisława Bisk. i M. przedrukowane* [b. m.].

Jaroševičius Antanas, Gyvi šių dienų mūsų dailės klausimai. II, *Lietuvos žinios*, 1910 01 23 (02 03), p. 2–3.

M. Zebaitės dirbtuvių reklaminis skelbimas, *Viltis*, 1915, balandžio 11 (24), Nr. 80, p. 1.

[Pakostka Wojciech], *Sprawa o reformacyey klasztorw chelminskiego panienskiego ich m. oświeconym panom xx. biskupom dyaeczyey, do ktorych z klasztoru chelminskiego są wyprowadzone insze klasztory panierskie, do wznania dla obrony podana a przez mię kaptana od Roku 1587. do Roku ninieszego 1618. w Chelmnie mieszkającego z samych Oryginalnych Aktow y listow pieczętowaných zebrana*, W Poznaniw: w drukarni Iana Wolraba Roku Panskiego, 1618.

Regula świętego oycy Benediccta z łacińskiego przetumaczona, y z reformacya porzadkow, Chelmienskiego, Toruńskiego, Zarnowieckiego, Nieświeskiego, y inszych wszytkich w Krolestwie Polskim teyże reformacyey y reguły s. Benediccta, ktore teraz są y napotym ziednoczone będą, klasztorow panienskich. Władza Solice Apostolskiej, przez iasnie wielmożnego oycy, x. Wawrzynca Gębickiego, z laski Bożey biskupa Chelmienskiego, Pomezanieny administratora, etc. roku Pań. 1605. potwierdzona. Na końcu krotko zebrane

- laski y odpusty przez uczestnictwo tymże zakonnikom od s. pamieci Clemensa pp. VIII. darowane wiecznie. Wykład słow Pańskich oświeca y daie wyrozumienie malustium. Psal. 118.130.* W Lvblinie, w drukarni Pawła Konrada roku Pańskiego 1635.
- Regulamen zakonny, albo Konstytucje panieñ zakonnych Prowincyi W. X. Litewskiego, świętego Kazimierza Zakonu świętego Franciszka, z rożnych statutow generalskich, y prowincyalskich; z wielu także dekretow papieskich generalnie zebrane, potym zupełną władzą od Kapituły Generalskiej w Hiszpaniey korrygowane, konfirmowane, y do zachowania tymże pannom zakonnym podane. 1740. W Su praslu: w drukarni WW. OO. Bazyljanow.*
- Singer instructions for art embroidery*, Singer sewing machine company, 1911. Prieiga per internetą: <https://archive.org/details/singerinstruction00comp/page/n3/mode/2up> [žiūrėta 2020-05-21].
- Teresa od Jezusa Św., *Dziela*, t. 3: *Sprawozdania duchowe; Podniety miłości Bożej; Wołania duszy do Boga; Konstytucje; Sposób wizytowania klasztorów; Dwa pisma humorystyczne; Poezje; Myśli; Listy*, Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów bosych, 1995.
- „T. Strakacz i Syn“ firmos reklaminiš skelbimas, *Kurier Litewski*, 1906, Nr. 88, p. 4; Nr. 111, p. 4; Nr. 145, Nr. 6; *Kraj*, 1898, Nr. 21, p. 7; Nr. 39, p. 7; „T. Strakacz i Syn“ firmos reklaminiš skelbimas, *Gazeta Anonsowa*, 1874, Nr. 159.
- Zakład artystyczno – kościelnych J. Szpetkowskiego i Spółki*, Warszawa, 1900.
- J. Szpetkowskio firmos reklaminiš skelbimas, *Kraj*, 1898, Nr. 39, p. 7.
- Швейные машины компании Зингеръ, Šiaulių „Aušros“ muziejus, inv. Nr. I-S4014

Literatūra

- Ambrulevičiūtė Aelita, *Vilniaus pirkliai XIX amžiuje: statusas, veikla, galimybės*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.
- Balčiūnas Vytautas, Tarandaitė Dalia, Gedminas Linas, Gasiūnas Vladas, Vitkauskienė Rūta, Bubnelis Linas, Pinkutė Eglė, Žilinskienė Nijolė (reng.), *Lietuvos vienuolynų dailė: parodos katalogas, 1998–2000*, Vilnius: R. Paknio leidykla, 1998.
- Borkowska Małgorzata, Szkoła benedyktynek wileńskich, *Nasza przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, red. ks. Jan Dukała CM, Kraków, 1994, t. 81, p. 85–113.
- Borkowska Małgorzata, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*, Tyniec: Wydawnicwo Benedyktynów, 2017.
- Gaigalienė Liuda, *XVI–XIX a. siuviniai*, Vilnius: Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus, 1988.
- Griciūtė-Šverebienė Liepa, *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011.

- Holme I., Blackburn R., John Mercer FRS, FCS, MPhS, JP: the Father of Textile Chemistry, *Coloration Technology*, 2019, t. 135, p. 171–182.
- Kałamajska-Saeed Maria, Kościół parafialny p.w. śś. Piotra i Pawła w Dziewiatkowiczach, *Materiały do dziejów sztuki sakralnej*, d. II, t. 1, sud. Maria Kałamajska-Saeed, Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2008, p. 15–39, il. 21–22.
- Kałamajska-Saeed Maria, Ornat z haftem „Boże Narodzenie“, *Acta Academia Artium Vilnensis*, t. 51: *LDK sakralinė dailė: atodangos ir naujieji kontekstai*, sud. Rūta Janonienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 227–237.
- Kałamajska-Saeed Maria, Ornaty z Dziewiątkowicz, *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, t. 7, sud. Jerzy Lileyko, Irena Rolska-Boruch, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego JanaPawła II, 2006, p. 265–282.
- Kamuntavičienė Vaida, Šv. Benedikto regulos adaptacija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės benediktinių vienuolynuose, *Logos*, 2014, Nr. 79, p. 123–136.
- Kamuntavičienė Vaida, *Krakių kotryniečių vienuolynas: nuo dievotų bendruomenės iki Lietuvos kotryniečių provincijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2019.
- Kamuntavičienė Vaida, Vasiliauskienė Aušra, *Sugrįžusi atmintis: Kauno bernardinų istorija ir vienuolyno ansamblis XVI a. pab.–XIX a.*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2023.
- Laukaitytė Regina, Kauno benediktinių vienuolyno reformavimas 1920–1926 m., *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2008, p. 135–148.
- Laukaitytė Regina, *Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997.
- Martinaitienė Gražina Marija, Šlovei ir pagražinimui išaustas, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 52: *Meno kūrinys: paviršius, figūra, reikšmė*, sud. Dalia Klajumienė, 2009, p. 77–86.
- Martinaitienė Gražina Marija, Pinkutė Eglė (sud.), *Lietuvos sakralinė dailė, XI–XX a. pradžia: Lietuvos tūkstantmečio programos ir jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos menė“ katalogas*, t. 3: *Bažnytinė tekstilė. XV–XX a. pradžia*, sud. Gražina Marija Martinaitienė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004.
- Mastianica Olga, *Praverus namų duris: moterų švietimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje–XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012.
- Matušakaitė Marija, Tapyti adata, *Naujasis židinys*, 1995, Nr. 12, p. 932–938.
- Mulevičiūtė Jolita, Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje, *Kultūrologija*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002, kn. 9, p. 226–252.
- Pauliukevičiūtė Rita, Liturginės tekstilės rinkinys, *Lentvario bažnyčia ir jos dekoras. 1905–1943*, sud. Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2012, p. 141–157.

- Picaud Gérard, Foisselon Jean, Lauper Aloys, *Quand la Suisse ouvre ses coffres: Trésor de la Visitation de Fribourg*, Paris: Somogy Éditions d'art, Musée de la Visitation de Moulins, 2018.
- Piechnik Ludwik, *Próby odnowy Akademii Wileńskiej po klęskach Potopu i okres kryzysu 1655–1730 (Dzieje Akademii Wileńskiej, III)*, Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu, 1987.
- Piliukaitė-Sotirovič Vilana, Šeimyniniai konfliktai Lietuvoje antroje XIX amžiaus pusėje, *Naujoji Romuva*, 2002, Nr. 1, p. 74.
- Pinkutė Eglė, Il.8. Stula, *Lietuvos sakralinė dailė, XI–XX a. pradžia: Lietuvos tūkstantmečio programos ir jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas*, t. 3: *Bažnytinė tekstilė. XV–XX a. pradžia*, sud. Gražina Marija Martinaitienė, Eglė Pinkutė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004, p. 184–185.
- Poligienė Svetlana, Tekstilės dirbinių rinkinys, *Veliuonos bažnyčia: istorija, architektūra ir dailė*, sud. Asta Giniūnienė, Svetlana Poligienė, Vilnius: Veliuonos krašto istorijos muziejus, 2021, p. 290–309.
- Poligienė Svetlana, Liturginė ir bažnytinė tekstilė, *Veliuonos bažnyčia: istorija, architektūra ir dailė*, sud. Asta Giniūnienė, Svetlana Poligienė, Vilnius: Veliuonos krašto istorijos muziejus, 2021, p. 310–361.
- Roon Marike van, *Goud, Zilver & Zijde. Katholiek textiel in Nederland 1830–1965*, Zutphen: Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, 2010.
- Smilingytė-Žeimienė Skirmantė, Apie Katalikų Bažnyčios poziciją religinės dailės atžvilgiu XIX a. pab.–XX a. I pusėje, *Menotyra*, 2004, Nr. 3, p. 34–40.
- Smilingytė-Žeimienė Skirmantė, Benediktinių rankdarbių paieškų problemos, pranešimas konferencijoje „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“, 2005 m. Rankraštis.
- Smilingytė-Žeimienė Skirmantė, Šiaulių bažnytinį reikmenų dirbtuvės 1900–1940 metais, *Menotyra*, 1998, Nr. 2, p. 40–50.
- Smilingytė-Žeimienė Skirmantė, XX a. pradžios bažnytinį reikmenų dirbtuvių apžvalga, *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, t. 4, sud. Vytautas Berenis, Vilnius: Gervėlė, 1998, p. 199–229.
- Śniegulska-Gomuła Magdalena, Haftowane paramenty z pomorskich klasztorów Panien Benedyktynek Kongregacji Chełmińskiej, *Rzemiosło artystyczne w Prusach Królewskich*, red. Jacek Kriegerseisen, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2009, p. 186–199, il. 1–18.
- Śniegulska-Gomuła Magdalena, Zabytki hafciarstwa z warsztatów klasztornych Panien Benedyktynek Kongregacji Chełmińskiej od 1579 roku do końca XVIII stulecia, *Tekstylija w zbiorach sakralnych. Inwentaryzacja-konserwacja-przechowywanie*, red. Helena Hryszko, Anna Kwaśnik-Gliwińska, Monika Stachurska, Warszawa: Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, 2013, p. 207–213, 386–392.

- Stanilewicz Karolina, The role of monastic embroidery workshops in the formation of the early modern Polish embroidery, *Folia Historica Cracoviensia*, 2016, Nr. 22, p. 467–482.
- Stankevičienė Regimanta, Arnotai (VI–VIII), *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 2: *Šiaulių dekanatas*, kn. 3: *Kužiai–Pavėkiai*, sud. Skirmantė Smilingytė-Žeimiienė, Dalia Vasiliūnienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2022, p. 340–341.
- Stankevičienė Regimanta, Arnotas (II) su stula, veliumu ir bursa, *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 2: *Šiaulių dekanatas*, kn. 1: *Agailiai–Juozapava*, sud. Dalia Vasiliūnienė, Skirmantė Smilingytė-Žeimiienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2018, p. 403–404.
- Stankevičienė Regimanta, Arnotas ir dvi kapos (I, II), *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 1: *Joniškio dekanatas*, kn. 3: *Skaistgirys–Žukančiai*, sud. Dalia Vasiliūnienė, Skirmantė Smilingytė-Žeimiienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2015, p. 128–130.
- Stonytė Sandra, Liturginių drabužių siuvinėjimas XIX a. II pusėje–XX a. pr. Lietuvoje: stiliai ir ornamentai, *Menotyra*, 2019, t. 26, Nr. 1, p. 1–15.
- Surdokaitė-Vitienė Gabija, Arnotas (VI), *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 2: *Šiaulių dekanatas*, kn. 3: *Kužiai–Pavėkiai*, sud. Skirmantė Smilingytė-Žeimiienė, Dalia Vasiliūnienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2022, p. 472–473.
- Surdokaitė-Vitienė Gabija, Arnotas (VII), *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 2: *Šiaulių dekanatas*, kn. 3: *Kužiai–Pavėkiai*, sud. Skirmantė Smilingytė-Žeimiienė, Dalia Vasiliūnienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2022, p. 255–256.
- Surdokaitė-Vitienė Gabija, *Art deco* bruožai liturginių rūbų dekore: raiškos specifika, *Meno istorijos studijos*, sud. S. Smilingytė-Žeimiienė, R. Stankevičienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2022, t. 12, p. 107–142.
- Surdokaitė-Vitienė Gabija, Kapa (IV), *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 1: *Joniškio dekanatas*, kn. 3: *Skaistgirys–Žukančiai*, sud. Dalia Vasiliūnienė, Skirmantė Smilingytė-Žeimiienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2015, p. 352–353.
- Surdokaitė-Vitienė Gabija, Stula (XI), *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 2: *Šiaulių dekanatas*, kn. 2: *Kairiai–Kurtuvėnai*, sud. R. Stankevičienė, D. Vasiliūnienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2020, p. 532–533.
- Surdokaitė-Vitienė Gabija, Stulos (VI, VII), *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 2: *Šiaulių dekanatas*, kn. 2: *Kairiai–Kurtuvėnai*, sud. R. Stankevičienė, D. Vasiliūnienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2020, p. 529–530.
- Surdokaitė-Vitienė Gabija, *Tėvo Stanislovo palikimas: siuvinėtų liturginių rūbų rinkinys*, Panemunėlis: Kunigo švietėjo Jono Katelės labdaros ir paramos fondas, 2019.

- Surdokaitė-Vitienė Gabija, Poligienė Svetlana, „Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios liturginės tekstilės rinkinys“, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 90: *Po Trakų Dievo Motinos karūna*, sud. M. Paknys, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018, p. 209–254.
- Szczypkówna Maria, Hafty żarnowieckie, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Historia Sztuki*, 1960, z. 2, p. 159–227.
- Šatavičiūtė Lijana, Lietuvių dailės parodos ir tautiškumo paieškos XX a. pradžios dailiuosiuose amatuose, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, 2009, t. 12, p. 62–76.
- Šatavičiūtė Lijana, XIX a.–XX a. I pusės liturginė apranga parodoje „Krikščionybė Lietuvos mene“, *Menotyra*, 2003, Nr. 3 (32), p. 35–43.
- Šatavičiūtė Lijana, Amatų sąjūdis XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Lietuvoje: tautinis aspektas, *Meno istorija ir kritika*, 2008, t. 4, p. 88–100.
- Vasiliauskiė Aušra, *Kauno benediktinių vienuolyno tyrimai*, t. 2: *Kauno benediktinių vienuolyno ansamblio meninė savastis*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2016.
- Véron-Denise Danièle, Picaud Gérard, Foisselon Jean, *De fleurs en aiguille – l'art de la broderie chez les visitandines*, Paris: Somogy Éditions d'art, Musée de la Visitation de Moulins, 2009.
- Walicka Irena Michaela, *Kościół i klasztor Sakramentek w Warszawie. Pomnik zwycięstwa pod Wiedniem*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988.
- Żarnowiecki, *Historia i technika haftarstwa kościelnego*, Warszawa, 1902.

G a b i j a S u r d o k a i t ė - V i t i e n ė

The Sewing and Embroidery of Liturgical Vestments at the Benedictine Monastery of Kaunas

Summary

The article examines a specific form of daily manual labour in the Benedictine monasteries of the Kulm (Polish: Chełmno) Congregation: the embroidery of liturgical textiles. We present a case study of embroidery at the Benedictine monastery in Kaunas, covering a broad time frame from its founding until its closure in 1948.

While the earliest archival records of embroidery on liturgical vestments at the Benedictine monastery in Kaunas date back to the late 19th century, it can be inferred from the practices observed in other monasteries following the Rule of Kulm that embroidery was likely performed at the Kaunas monastery from the 17th to the 19th centuries. Until the end of the 19th century, the Benedictine nuns in Kaunas, like those in other monasteries of the time, engaged in embroidery according to the guidelines and working hours of their rule. In the first half of the 19th century, a girls' school operated at the monastery, where students were taught various handicrafts, including various embroidery techniques. It is evident that the nuns themselves were skilled in this craft.

At the end of the 19th century, a workshop for the production of church supplies was established at the Benedictine monastery in Kaunas, reflecting an organised enterprise characteristic of that period. The reconstruction of these daily activities up to the end of the 19th century is based on the uneven preservation of archival documents, both written and printed. In contrast, the surviving examples of liturgical textiles from the later period, between the 1920s and 1970s, are studied in greater detail concerning decorative and embroidery techniques, highlighting the relationship between tradition, conservatism and modernity.

The expansion and enhancement of the sewing and embroidery workshop for liturgical vestments at the Benedictine Monastery in Kaunas are largely due to the efforts of the abbess, Sister Cecilija Kolumba Baranauskaitė. She established contacts and procured embroidery materials and supplies from well-regarded, reliable companies in Russia, Poland and Germany, some of which had been operating since the mid-19th century. It indicates that the monastery not only aimed for financial stability—having lost its real estate foundations in the mid-19th century and in desperate need of income—but that it also prioritised the quality of its liturgical textiles.

Available documentation, including invoices of purchased goods in the early 20th century and lists of companies they collaborated with, such as the liturgical vestments produced and sold by the companies themselves, church supply workshops and stowages, ready-made elements, composition details of vestments and materials suggests that the Benedictines of Kaunas catered to the tastes of Lithuanian customers at the end of the 19th and beginning of the 20th centuries. Their liturgical vestments featured historicist-symbolic décor. It was during the interwar period, however, that a new decorative pattern for chasubles emerged, blending elements of historicism with a more restrained *Art Deco style*. Following the monastery's closure in 1948, at least two sisters—Marijona, Sister Margarita Lužaitytė (1896–1982) and Teresė, Sister Konrada Braslauskaitė (1912–2002)—continued to work clandestinely, sewing and embroidering liturgical vestments. Marijona, Sister Margarita Lužaitytė, provided churches in the Šiauliai and Joniškis deaneries with her own hand-embroidered chasubles.

Despite their conservative aesthetic preferences, the nuns embraced the latest innovative technologies in their liturgical vestment workshops—sewing, embroidery and knitting machines, along with metallised threads and embroidery accessories made using new, cheaper technologies such as tattings, galloons, sequins, glass beads, bullions and ready-made elements. They also used mercerised cotton embroidery threads, which, thanks to technological innovations and advancements in the chemical industry, had become a cost-effective alternative to silk yarns.

Keywords: monastic orders, Benedictines, liturgical vestments, embroidery, interwar period, Soviet era